

پروانه‌نگری در استان مازندران

۶۹

علیرضا نادری

حشره‌شناسان و پروانه‌شناسان خارجی و داخلی است. استان مازندران با دارا بودن بیش از ۲۰۰ گونه پروانه یکی از غنی‌ترین استان‌ها در زمینه تنوع گونه‌های پروانه‌ها در کشور به شمار می‌رود.

پروانه‌شناسان بزرگ آلمانی و روسی از دو سده پیش تاکنون بارها از مناطق مختلف این استان بازدید کرده‌اند و نام این استان و مناطق مختلف آن را به دفعات در مقالات علمی یا سفرنامه‌های خود نوشته‌اند.

از مراکز مهم و مورد توجه پروانه‌شناسان، در این استان بی‌شک می‌توان قله دماوند را نام برد.

Julius Lederer و Hugo Christoph پروانه‌شناسان برجسته آلمانی در سال‌های ۱۸۶۹-۱۸۷۸ بارها از مناطق مختلف این استان مخصوصاً مناطق کوهستانی هم‌جوار "شاه‌کوه" بازدید کردند و نتایج کشف‌های خود را، که شامل چندین گونه جدید پروانه برای علم بود، منتشر کردند.

در حدود ۷ گونه از پروانه‌های اندمیک (بومی) ایران برای اولین بار از این استان گزارش شده‌اند.

از جمله *Mellitaea saxatilis*، *Colias sagartia*.

Hyponephele amardea و *Melanargia sadjarii* که

گونه اخیراً یکی از دوستان من در سالیان اخیر در منطقه "میانکاله" یافت و من آن را توصیف کردم که به ثبت جهانی رسید.

شبه جزیره میانکاله که تنها با پلی باریک به خشکی مرتبط است از شمال و جنوب به ترتیب در دریای خزر و خلیج‌گران احاطه شده است و این عامل خود باعث جدایی منطقه از مناطق دیگر و احتمالاً به پدید آمدن گونه‌های جدید از جمله *Melanargia sadjarii* شده است. پوشش گیاهی منطقه

استان مازندران با مساحت ۴۶ هزار و ۲۰۰ کیلومترمربع در شمال کشور ایران و در حاشیه جنوبی دریای خزر واقع شده است. این استان از شرق با استان گلستان، از غرب با استان گیلان و از جنوب با استان‌های سمنان و تهران هم‌جوار است. استان مازندران دارای اقلیم‌های بسیار متنوعی است و از این منظر در زمره چند استان اول کشور قرار دارد. وجود دریای خزر در شمال و کوه‌های البرز در جنوب موجب تولید زیستگاه‌های فراوانی در طول استان از شرق به غرب و از شمال به جنوب شده است. تفاوت ارتفاعی نیز در استان بسیار چشمگیر است. قله آتشفشانی دماوند، بلندترین قله کشور با ارتفاع ۵ هزار و ۶۷۱ متر در جنوب استان و دریای خزر با سطحی معادل ۲۸ متر پایین‌تر از سطح دریاهای آزاد، اختلاف ارتفاعی نزدیک به ۶ هزار متر را در استان رقم می‌زند. با تغییر ارتفاع، شرایط اقلیمی نیز تغییر می‌کند و این تغییرات ارتفاعی از مناطق پست ساحلی تا قله مرتفع البرز در آمیزش با سایر عوارض جغرافیایی باعث به وجود آمدن زیستگاه‌های متعدد و متنوعی شده است که برخی تنها، به استان مازندران تعلق دارند.

از جمله این زیستگاه‌ها می‌توان به منطقه "میانکاله"،

"جنگلهای زاغمرز"، "دشت‌ناز ساری"، "قله‌دماوند" و مناطق تحت حفاظت سازمان محیط زیست در "دودانگه"، "کیاسر"، "البرزمرکزی" و "میانکاله" اشاره کرد. در طی دوران‌های

مختلف زمین‌شناسی و اعصار یخبندان در میلیون‌ها سال گذشته پوشش گیاهی و جانوری در استان مازندران دستخوش تغییرات عمده‌ای شده است و آنچه امروزه به ما رسیده است، میراث تحولات رخ داده در طی سالیان متمادی است. این منطقه از دیر باز مورد توجه طبیعی‌دانان مختلف از جمله

شامل جنگل‌زارها و بوته‌زارهای تمشک‌وحشی است که در مناطق غربی‌تر با درخت‌زارهای اناروحشی و توسکا پوششی نیمه‌جنگلی به وجود آورده است.

بوته‌های تمشک‌وحشی که در فصل بهار مملو از گل می‌شوند، منبع تغذیه‌ی بزرگی برای غالب حشرات منطقه به ویژه پروانه‌ها هستند.

ارتفاعات استان هم دارای پوشش گیاهی و جانوری منحصر به فرد است. وجود گل‌های وحشی فراوان و انواع گیاهان بومی به غنای پروانه‌های کوهستان‌های این استان کمک می‌کند.

در دامنه‌های دماوند در ارتفاع بین ۳۰۰۰ تا ۳۵۰۰ متری گونه‌ای پروانه زندگی می‌کند با نام علمی

"*Erebia iranica iranica*" که بومی این نقطه از جهان است و در هیچ کجای دیگر یافت نمی‌شود. لذا کوه دماوند با دارا بودن جمعیت‌هایی از این پروانه و نیز چندین گونه بومی

دیگر همواره پذیرای گروه‌هایی از پروانه‌شناسان است که مایل به مطالعه بر روی فون (پوشش جانوری) پروانه‌های آن هستند. با توجه به اختلاف ارتفاعی فاحش در استان، پروانه‌شناسان تقریباً در بیش از ۹ ماه از سال قادر به انجام تحقیقات خود بر روی فون (پوشش جانوری) پروانه‌های این استان هستند. از اواسط اسفندماه در مناطق ساحلی خلیج‌گرگان در شبه جزیره میانکاله اولین پروانه‌ها به پرواز در می‌آیند.

حال آنکه در ارتفاعات بالای ۴ هزارمتر استان بسیاری از گونه‌ها در ماه‌های تیر و مرداد به پرواز در می‌آیند.

از دیگر مناطق قابل توجه این استان برای بازدید

پروانه‌شناسان مناطق کوهستانی کوه‌های "علم کوه" و

"تخت سلیمان" است که با ارتفاعی بیش از ۴ هزار و ۵۰۰ متر تنوع بسیار بالایی از پروانه‌ها را در خود جای داده است.

با عبور از کوه‌های "تخت سلیمان" و "علم کوه" به سمت

غرب به کوه‌های "سماموس" می‌رسیم، که در مرز دو استان گیلان و مازندران واقع شده است. این کوهستان بی‌شک یکی از غنی‌ترین مراکز تنوع پروانه‌ها در کشور است. پوشش گیاهی نیمه آلبی و آلبی منطقه علاوه بر تولید مناظر بدیع تنوع بسیار بالایی از پروانه‌های بومی و غیر بومی را در خود جای داده است. موقعیت استان مازندران و آب و هوای مناسب آن در بیشتر فصل‌های سال موجب شده که گردشگران بسیاری هر ساله به این استان سفر کنند و همین امر موجب احداث جاده‌های فراوانی در استان شده، که راه‌های دسترسی به مناطق دور دست را نیز فراهم می‌کند. از جمله این جاده‌ها، جاده ارتباطی "یوش به بلده" است، که از پل زنگوله در جاده چالوس آغاز و در جهت غرب به شرق امتداد یافته و با گذر از چندین گردنه و روستاهای ییلاقی در تقاطع با جاده هراز در منطقه‌ای به نام "سیاه‌بشیه" پایان می‌یابد. اوایل این جاده

یکی از بلندترین گردنه‌های کوهستانی کشور به نام "لابشم" به ارتفاع حدود ۳ هزار و ۱۰۰ متر قرارداد که در نیمی از سال پوشیده از برف است و کوهی از برف به ارتفاع ۵ تا ۴ متر حتی تا حدود خرداد ماه در کناره‌ی آن به چشم می‌خورد. این جاده از دل منطقه حفاظت شده البرز مرکزی شمالی عبور می‌کند که در آن گونه‌های فراوانی از پروانه‌ها، پرنده‌گان و دیگر موجودات زنده یافت می‌شوند.

همه مناطق یاد شده به اضافه بسیاری از مناطق که نام آن‌ها در این مقاله برده نشده، دارای قابلیت‌های بسیار مهمی در جهت جذب طبیعت‌گران در زمینه پروانه‌نگری هستند. در این مقاله سعی بر آن شد که گوشه‌ای از این جاذبه‌ها برای علاقه‌مندان معرفی شود.

